

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

E.Y.D πρόκ.Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Αρ. ειο. 8905

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΤΟ ΤΕΛΟΣ
ΤΟΥ ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑ



ΑΘΗΝΑΙ 1956

E.Y.D πε.Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΠΑΝΑΖΕΥΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΜΟΣΧΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΚΑΛΟΥΠΟΥΛΟΥ

Κάποτε πρωτογνώρισα τὸν Ζαρατούστρα. "Ημουν ἔφηβος, ὅταν τὸν πρωτογνώρισα. Καὶ δὲ μοῦ ἔκαμε κακὸν ή παράξενη αὐτὴ γνωριμιά. 'Απὸ τότε δέθηκα κοντά του. Καὶ η μεγάλη μοναξιά τοῦ Ζαρατούστρα ἔγινε η μικρή μου μοναξιά...

"Ο ποῶτος παγκόσμιος πόλεμος ἦταν τότε στὴν ἀκμὴ του· καί, μαζὶ του, τὸ πνεῦμα τοῦ Θανάτου καὶ τῆς καταστροφῆς πού, ἀπὸ τίς μέρες ἐκεῖνες, ἔγινε τὸ πνεῦμα τοῦ αἰώνα μας.

Διὸν ἔφταιξε, ὅμως, ὁ Ζαρατούστρας γιὰ τὴν πορεία ποὺ πῆρε ὁ αἰώνας μας. "Ἄς λένε ὅτι θέλουν οἱ κακοί του φίλοι καὶ οἱ κακοί του ἐχθροί· ὁ Ζαρατούστρας ἦταν ἀθῶος.

Καὶ μοῦ ἔδειξε ὁ Ζαρατούστρας ἀπὸ τότε — πᾶντες περίπου σαράντα χρόνια — τὸ δρόμο ποὺ πάει κοντά του, ἀλλὰ καὶ τὸ δρόμο ποὺ πάει ἄλλοι...

Γιατὶ δὲν ἀκολούθησε, ὅμως, ὁ ἕδιος τὸ δρόμο ποὺ πάει ἄλλος; "Ἄν θυμάμαι καλά, η ἀπορία αὐτὴ — η κάποια ποὺ τῆς μοιάζει — γεννήθηκε μέσα μου ἀπὸ τότε ποὺ πρωτογνώρισα τὸν Ζαρατούστρα.

Καὶ σήμερα λέω: ὁ Ζαρατούστρας εἶν' ἐλεύθερος ν' ἀκολουθήσει καὶ τὸ δρόμο ποὺ πάει ἀλλοί...

Π.ΙΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΝΕΙΑΟΠΟΥΛΟΣ

Τὸ βιβλίο τοῦτο τέλεσα τὸ καλοκαίρι τοῦ 1956.

Εὐχαριστῶ τὴν κυρίαν Ἀθηνᾶ Γ. Καλογεροπούλου γιὰ τὸν κάποιο ποὺ ἔκαμε βιοηθωτικό με στὴ διάρθρωση τῶν τυπωγματικῶν δοκιμίων.

Εὐχαριστῶ, ἐπίσης, τοὺς ἀδελφούς Ρόδη καὶ τὸ ἐκλεκτὸ προσωπικό τοῦ Τυπογραφείου των.

E.P. Τέτης ΙΩΑΝΝΗΣ ΙΙ
ΙΟΑΝΝΗΣ ΙΙ
2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	1- 10
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: 'Ο Ζαρατούστρας ἐγκαταλείπει τὸ βουνό του	11- 65
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: 'Ο Ζαρατούστρας μετεκπαιδεύεται.....	67-121
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: 'Ο Ζαρατούστρας διδάσκει	123-196
ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ: 'Ο Ζαρατούστρας πεθαίνει	197-261
ΕΠΙΛΟΓΟΣ :	263-277

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

1

Σὲ λίγο θὰ ξημερώσει. "Αρχισε κιόλας νὰ ξημερώνει· σὲ λίγο θὰ βγεῖ ὁ ἥλιος. "Ο, τι κι' ἀν ἔχω νὰ κάμω, πρέπει νὰ βιαστῶ· τὴν ἀπόφασή μου πρέπει νὰ τὴν πάρω πρὶν βγεῖ ὁ ἥλιος. Πρὶν ἀνατείλει ἐκεῖνος, πρέπει ν' ἀνατείλω ἔγώ.

"Αποβλέπω, τάχα, στὴν εύτυχία; "Οχι· δὲν ἀποβλέπω παρὰ μόνο στὸ ἔργο μου.

Ποιὸ εἶναι, τάχα, τὸ ἔργο μου; 'Ο πλάστης μου — καὶ δὲν εἶναι πλάστης μου ὁ Θεός, εἴτε γιατὶ δὲν ὑπάρχει ὁ Θεός, εἴτε γιατὶ δὲν ὑπάρχω ἔγὼ γιὰ τὸ Θεὸ — μ' ἔβαλε στὸ τέλος τοῦ δρόμου μου, ὅταν ἡ ζωὴ πιὰ εἶναι πίσω μου, νάχω μπροστά μου τὸ ἔργο μου. "Ἄσ εἴκελέσω, λοιπόν, τὸ ἔργο μου· ὅποιο καὶ νάναι, ἃς τὸ εἴκελέσω.

Μ' αὐτὰ τὰ λόγια ξεκίνησε γιὰ τὴν τελευταία του ὄδοιπορία ὁ μεγάλος ὄδοιπόρος ποὺ λεγόταν Ζαρατούστρας.

2

"Ολες τὶς κορυφὲς τὶς εἶχε γνωρίσει. Οἱ πιὸ ἀπότομοι καὶ φοβεροὶ γκρεμοὶ εἶχαν γίνει γιὰ τὸν Ζαρατούστρα βατοὶ· ὅχι μόνον ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ πάνω, ἀλλὰ κι' ἀπὸ πάνω πρὸς τὰ

κάτω. Δύσκολο είναι ν' ἀνεβεῖς τὸν ἀπόλυτο γκρεμό· ἀδύνατο ἄν δὲν εἶσαι φίδι. Είναι, ὅμως, ἀκόμα δυσκολώτερο νὰ κατεβεῖς τὸν ἀπόλυτο γκρεμό, νὰ πέσεις, νὰ γκρεμιστεῖς, καὶ νὰ μείνεις ζωννανός, ἀκέραιος. ‘Ο Ζαρατούστρας τὸ εἶχε καταφέρει κι’ αὐτό.

Τώρα πιά, τὴ στιγμὴ ποὺ προετοιμάστηκε γιὰ τὴν τελευταία του ὁδοιπορία, ἀποφάσισε ὅ μεγάλος ὄρειβάτης νὰ γνωρίσει καλὰ καὶ τὶς πεδιάδες. Δὲν τὶς ἀγαποῦσε τὶς πεδιάδες. “Ο, τι, ὅμως, ἀγαποῦσε, τὸ εἶχε ἔξαντλήσει. Δὲν ἀπόμεναν πιὰ παρὰ μόνον οἱ πεδιάδες.

‘Υπάρχουν, τάχα, οἱ πεδιάδες; — ρώτησε ὁ Ζαρατούστρας τὴν καρδιὰ του.

Καὶ τὸ ἔνα ἐρώτημα ἔφερνε τὸ ἄλλο: Πῶς θὰ βαδίσω στὸ ἵσωμα, ἀφοῦ τὸ ἵσωμα δὲν κουράζει καὶ δὲν ἀπαιτεῖ καμμιὰν ὑπεράνθρωπη προσπάθεια, ὅπως τὸ ἀνέβασμα καὶ ἡ πτώση; Καὶ τίθὰ γίνει ὁ πιστός μου σύντροφος, ὁ ἀητός μου; Πῶς μπορεῖ νὰ καταδεχθεῖ ὁ ἀητός νὰ μὲ συντροφεύσει στὶς πεδιάδες, στὸ ἵσωμα, στὰ χαμηλὰ τοπία; Καὶ ὁ ἄλλος πιστός μου σύντροφος, τὸ φίδι, θ’ ἀναγκασθεῖ νὰ σέρνεται καὶ μὲ τὴ σκέψη του, ὀκολουθώντας τὰ βήματά μου στὸν ἵσιο δρόμο, ἐνῶ ἀκολουθώντας με στὸ ἀνέβασμα ξεχνοῦσε ὅτι σερνόταν. “Οποιος ἀνεβαίνει ἡ πέφτει, πετάει καὶ ὅταν ἔρπει. Είναι, τάχα, σωστὸ νὰ ὅδηγήσω τὸ καλό μου φίδι στὴν αὐτεπίγνωση; Δὲν ἥταν καλύτερη ἡ πλάνη ποὺ τόκανε νὰ νομίζει ὅτι ταίριαζε μὲ τὸν ἀητό;

3

‘Η καρδιὰ τοῦ Ζαρατούστρα δὲν καταδέχθηκε νὰ δώσει ἀπάντηση στὰ τέτοια ἐρωτήματα. “Ηξερε ἡ καρδιὰ τοῦ Ζαρατούστρα ὅτι ὁ προφήτης τοῦ ὑπεράνθρωπου ζητοῦσε προφάσεις γιὰ ν’ ἀποφύγει νὰ γίνει ἀνθρωπος. “Ηξερε, ὅμως, ἐπίσης ὅτι μάταια προσπαθοῦσε νὰ τὸ ἀποφύγει. Τὶς κορυφές τὶς εἶχε ἀνεβεῖ· τώρα δὲν ἀπόμεναν παρὰ οἱ πεδιάδες.

Καρδιὰ μου, γιατὶ δὲν ἀπαντᾶς; — ρώτησε ὁ Ζαρατούστρας. Καὶ πρόσθεσε μὲ μελαγχολικὴ εἰρωνία: Ξέρω γιατὶ δὲν ἀπαντᾶς· μὲ περιφρονεῖς γιατὶ ἀνέβηκα πολὺ παραπάνω ἀπὸ σένα· κ’ ἔμεινες, ἐσὺ ἡ καρδιὰ τοῦ Ζαρατούστρα, πολὺ πιὸ χαμηλὰ ἀπὸ τὸν Ζαρατούστρα. Καὶ τώρα ἐκδικεῖσαι· βλέπεις — κ’ ἡ χαιρεκακία σου είναι μεγάλη — ὅτι ὁ Ζαρατούστρας είναι πιὰ ἀναγκασμένος νὰ κατεβεῖ κοντά σου, νὰ χαμηλώσει.

Κ' ἡ καρδιὰ τοῦ Ζαρατούστρα λυπήθηκε τὸν Ζαρατούστρα.
Αλλὰ καὶ πάλι δὲν τοῦ μίλησε.

Κάτι κατάλαβε ὁ Ζαρατούστρας καὶ τῆς λέει : Δὲ θέλω νὰ μὲ λυπᾶσαι. Εἴμαι, τάχα ἀξιολύπητος ; Δὲ θέλω νὰ συμπονᾶς ἐσὺ μαζί μου. Ἐσύ, ἡ καρδιὰ μου, πρέπει νὰ γίνεις ὅπως εἶναι ἡ σκέψη μου : κρύα, σκληρή, ἀδιάφορη ἀπέναντί μου. "Ως τώρα δίδαξα τὴ σκέψη μου νάναι κρύα κι' ἀδιάφορη ἀπέναντι ὅλων. Ἡρθε ἡ ὥρα νὰ πληρώσω τὴ διδασκαλία μου. Καὶ θὰ τὴν πληρώσω ἀκριβά. "Οσο ἀκριβώτερα τὴν πληρώσω, τόσο περιστέρο θὰ πεισθῶ ὅτι δὲν εἶχε καμμιὰν ἀξία. "Ο, τι ἀξίζει δὲν πληρώνεται.

Κ' ἡ καρδιὰ τοῦ Ζαρατούστρα ἔπαψε νὰ λυπᾶται τὸν Ζαρατούστρα.

Καὶ πάλι ὁ Ζαρατούστρας κατάλαβε κάτι καὶ τῆς λέει : Γιατί δὲ μὲ λυπᾶσαι ; Δὲ μὲ θεωρεῖς ἀξιο γιὰ συμπόνια ἢ δὲ θεωρεῖς τὴ συμπόνια ἀξια γιὰ μένα ; Δυὸ πράγματα δὲ μπορεῖ ποτὲ νὰ τὰ φτάσει ἡ συμπόνια : τὴ μεγάλη εὔτυχία καὶ τὴ μεγάλη δυστυχία. Ποιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ εἶναι, τάχα, ὁ κλῆρος μου ; Τὶς μπερδεύω τὶς δυὸ αὐτὲς καταστάσεις τόσο ποὺ δὲν ξέρω πότε ἀνήκω στὴ μιὰ καὶ πότε στὴν ἄλλη. Ἡ κορυφὴ καὶ τὸ βάραθρο, τὸ ἀπόλυτο ὑψος καὶ τὸ ἀπόλυτο βάθος, βρίσκονται στὴν ἴδια ἀπόσταση ἀπὸ κάθε σημεῖο· βρίσκονται στὸ ἀπειρο· καὶ τὸ ἀπειρο εἶναι στὴν ἴδια πάντα κατεύθυνση. "Ετσι, στὴν ἴδια κατεύθυνση εἶναι ἡ κορυφὴ καὶ τὸ βάραθρο, ἡ μεγάλη εὔτυχία καὶ ἡ μεγάλη δυστυχία, ὁ ούρανὸς καὶ ἡ κόλαση.

Καὶ πρόσθεσε ὁ Ζαρατούστρας : Ξέρω ὅτι αὐτὴ τὴ στιγμὴ δὲν λέω τὴν ἀλήθεια. Γιὰ νὰ ξεσυνηθίσω, ὅμως, νὰ μὴ λέω τὴν ἀλήθεια, πρέπει νὰ περάσει καιρός. Καὶ τὸν καιρό μου... τὸν ἔχω μπροστά μου. Τὸν ἔχω, ἔστω καὶ ὡς ἐτοιμοθάνατος. "Οποιος γεννιέται ἔχει μπροστά του τὸ θάνατο. "Οποιος πεθαίνει πρέπει νάχει μπροστά του κάτι ἄλλο· πάντως, ὅχι πιὰ τὸ θάνατο.

Πότε γεννήθηκα ; — ρωτάει ὁ Ζαρατούστρας τὸν ἑαυτό του· γιὰ νὰ μάθω πότε γεννήθηκα, πρέπει νὰ μοῦ τὸ ποῦν οἱ σύγχρονοί μου. Ποιοὶ νάναι τάχα οἱ σύγχρονοί μου ; Νάναι ὁ Ἀδάμ σύγχρονός μου ; "Έχω τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ Ἀδάμ εἶναι μεταγενέστερος ἀπὸ μένα. Πρέπει νὰ βρῶ κάποιον σύγχρονό μου τὴ μάλιστα κάποιον ποὺ νάναι προγενέστερος. Ἀφοῦ πάλεψα ἀδικα νὰ βρῶ τὸν ἑαυτό μου, πρέπει νὰ βρῶ ἓναν ἄλλον, τὸν προγενέ-

στερο. Αύτὸς δὲ δεύτερος — ἃν κατορθώσω νὰ τὸν βρῶ — θάναι προηγούμενος κι' ἀπὸ μένα τὸν πρῶτο. Κι' ἃν μποροῦσα νάμαι ἔγὼ δὲ τελευταῖος, θάταν ἐκεῖνος δὲ ἐπόμενος. Ξέρω ὅτι παραλογίζομαι· ωστόσο, πρέπει νὰ περάσω κι' ἀπὸ τὸ τελευταῖο στάδιο τοῦ παραλογισμοῦ γιὰ νὰ ἐγκαταλείψω ὅριστικὰ τὴν κορυφή μου. 'Εδῶ ἐπάνω οὐρλιάζουν οἱ σάνεμοι καὶ φοβίζουν τὸ μυαλό μου καὶ οὐρλιάζει τὸ μυαλό μου καὶ φοβίζει τοὺς ἀνέμους. 'Εδῶ ἐπάνω κάθε δύστη εἶναι καθυστερημένη καὶ κάθε ἀνατολὴ εἶναι πρόωρη. Πρέπει νὰ κατεβῶ· πρέπει ν' ἀρχίσω νὰ περπατάω ἐπάνω στὴ μεγάλῃ καὶ ἀπέραντη πεδιάδα, ὅπου, δύοντας καὶ ἀνατέλλοντας, βρίσκεται δὲ ἥλιος στὸ ἵδιο ἐπίπεδο μὲ σλους τοὺς ἀνθρώπους.

4

Καὶ ἄλλοτε εἶχε κατεβεῖ δὲ Ζαρατούστρας ἀπὸ τὸ βουνό του· πολλὲς φορὲς εἶχε ὃς τώρας κατεβεῖ. Καὶ ὅσες, δύμως, φορὲς κατέβαινε, τὰ βλεπε ὅλα ἀπὸ πάνω πρὸς τὰ κάτω· ἀκόμα καὶ κατεβαίνοντας ἀπὸ τὸ βουνό του, δὲν τὶς ζοῦσε στ' ἀλήθεια τὶς πεδιάδες, τὰ βλεπε ὅλα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ. Τὴ σκοπιὰ του, τὴν πιὸ ὑψηλὴ σκοπιὰ τοῦ κόσμου, τὴν ἐπταίρνε μαζί του. "Οταν κατέβαινε ἀπὸ τὴν κορυφὴ, ἡ κορυφὴ ἐπταύε νάν' ἐκεῖ πάνω· ἡ κορυφὴ ἥταν μαζί του κάτω. Κορυφὴ ἥταν δὲ ἵδιος δὲ Ζαρατούστρας.

Γιὰ πρώτη φορὰ ἀποφάσισε δὲ Ζαρατούστρας νὰ κατεβεῖ κάτω, ἀφήνοντας τὴν κορυφὴ πίσω του, στημένη ἐπάνω στὸ βουνό του (ἡ στὸ βουνό της). Τώρα πιὰ δὲ Ζαρατούστρας ἐπρεπε νὰ ξαναγίνει δὲ τι ἥταν πρὶν πάρει τὰ βουνά, πρὶν ἐγκαταλείψει τὴν πατρίδα του καὶ τὴ λίμνη τῆς πατρίδας του· ἐπρεπε νὰ ξαναγίνει δὲ τι ἥταν πρὶν γίνει τριάντα ἑτῶν.

Καὶ ποιὰ ἥταν ἡ πατρίδα μου; — ρώτησε δὲ Ζαρατούστρας τὸν ἑαυτό του· ἔχω τὸ αἰσθημα ὅτι ἡ πατρίδα μου ἔχει λείψει ἀπὸ τὸν κόσμο, ἔχει ἐξαφανισθεῖ. Πατρίδα μου ἥταν, θαρρῶ, ἡ Ἀτλαντίδα ἡ ἡ Καρχηδόνα. "Οταν τὴν παράτησα, καταποντίσθηκε ἡ τὴν κατάστρεψε δὲ ἔχθρός. Τέτοια εἶναι πάντα ἡ μοῖρα τῆς πατρίδας ποὺ ἐγκαταλείπεται. Γιατὶ νὰ ἐγκαταλείψω τὴν πατρίδα μου;

Καὶ δὲ Ζαρατούστρας προσπάθησε νὰ θυμηθῇ τὰ παιδικὰ του χρόνια κι' ἀπὸ τὴ μεγάλη θλίψη δὲ μπόρεσε οὔτε κᾶν

νὰ δακρύσει. "Αν δάκρυζε, θὰ ξανάβρισκε ἵσως τὴν πατρίδα του. Στὸ δάκρυ, ὅσο θαμπὸ καὶ νᾶναι, ἀντιφεγγίζει ἢ ἐλπίδα.

"Εγὼ ποὺ δὲν ἔχω πιὰ στέγη καὶ πατρίδα, θὰ πάω νὰ βρῶ τοὺς ἄλλους ποὺ ἔχουν στέγη καὶ πατρίδα. "Ετσι μίλησε ὁ Ζαρατούστρας, χωρὶς νὰ τὸν ἀκούει ἵσως οὔτε ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτός του. Καὶ πρόσθεσε: Δὲν ὑπάρχει, τάχα, στέγη ὅπου δὲν ὑπάρχει πατρίδα; "Ημουν, τάχα, ἀστεγος ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια; Δὲν εἶχε ἢ σπηλιά μου στέγη;

Κ' ἔριξε ὁ Ζαρατούστρας μιὰ τελευταία ματιὰ στὴ σπηλιά του. Τόσες δεκαετίες ποὺ ἥταν ἢ σπηλιά δική του, δὲν εἶχε προσέξει ἀν ἔχει ἢ δὲν ἔχει στέγη ἢ σπηλιά του. Δὲν εἶχε σκεφθεῖ ἀν, ὅταν ἔβρεχε ἔξω, βρεχόταν ὁ ἴδιος ἢ ὅχι· ἀν, ὅταν χιόνιζε, ἔπεφτε ἢ ὅχι μέσ' στὴ σπηλιά τὸ χιόνι. Καὶ τώρα, ύστερ' ἀπὸ τόσες δεκαετίες, λίγο προτοῦ τὴν ἀποχωρισθεῖ γιὰ πάντα τὴ σπηλιά του ποὺ ἀπὸ δῶ κ' ἐμπρὸς θὰ τοῦ ἥταν ἄχρηστη, ρώτησε ὁ Ζαρατούστρας τὸν ἑαυτό του: Εἶχε στέγη ἢ σπηλιά μου ἢ ὅχι; Τί μ' ἔνοιαζε ὡς τώρα ἀν εἶχε ἢ δὲν εἶχε στέγη; Τώρα ποὺ φεύγω, τώρα πρέπει νὰ μὲ νοιάζει. Τώρα ποὺ θᾶναι ἄχρηστη σὲ μένα, μπορεῖ νὰ χρειασθεῖ σὲ κάποιον ἄλλον. Καὶ πρέπει νὰ μὲ νοιάζει ἀν θὰ βρέχεται ὁ ἄλλος ἢ ὅχι.

"Ετσι μίλησε ὁ Ζαρατούστρας καὶ, μὲ φοβερὴ ἀνησυχία ποὺ ἄγγιζε τὴν ἄγωνία, τρέχει μέσ' στὴ σπηλιά του. Καὶ τρομαγμένος διαπιστώνει ὅτι, μπαίνοντας ἀπ' ἔξω στὴ σπηλιά του, βγῆκε ἀκόμα πιὸ ἔξω ἀπ' ὅτι ἥταν πρὶν μπεῖ μέσα. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του ἥταν ὁ ἀπόλυτος οὐρανός· ὅχι ἐκεῖνος ποὺ φαίνεται ὅταν βρισκόμαστε ἔξω· ὅχι ἐκεῖνος ποὺ τὸ ἀστέρια του ἀλλάζουν κάθε λίγο θέση· ὅχι ἐκεῖνος ποὺ ὁ ἥλιος του σβήνει τὴ θέα τῶν ἀστρων καὶ ποὺ ἢ σελήνη του κάνει τὴν καρδιά μας χλωμή. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Ζαρατούστρα ἥταν ὁ ἀπόλυτος οὐρανός· ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἀκίνητος, ἀναλλοίωτος καὶ αἰώνιος στὴν ἀκινησία του.

Κατάπληκτος ὁ Ζαρατούστρας ρωτάει τὴν καρδιά του: Ποιὸς ἀπὸ τοὺς δυὸ οὐρανοὺς εἶναι ὁ ἀληθινός; Ποιὸς πλάστηκε καὶ ποιὸς εἶναι ὁ ἀπλαστός καὶ ἀκατασκεύαστος; Ποιὸς εἶναι τὸ εἴδωλο καὶ τὸ δόμοιωμα, καὶ ποιὸς ἢ ἀλήθεια; "Ως τώρα πίστευα στὴν αἰώνιότητα τῆς ἀλλαγῆς. Κι' ὅμως ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι μου βρισκόταν ἢ αἰώνια ἀκινησία. Ποιὰ εἶναι, τάχα, ἢ πηγὴ τῆς ἀλλης; Καὶ ἀν ἢ μιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ εἶναι ἢ ἀλήθεια,

σημαίνει τοῦτο ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι ἡ πηγὴ τῆς πλάνης ; Ἐσύ, καρδιά μου, πρέπει νὰ τὸ ξέρεις· ώστόσο, δὲ θέλεις νὰ μοῦ ἀπαντήσεις· εἶσαι τόσο δική μου ποὺ νομίζεις ὅτι δὲν πρέπει νὰ μοῦ ἀπαντᾶς. Ἰσως νάχεις δίκιο· ἂν μοῦ ἀπαντοῦσες, αὐτὸς θὰ μᾶς χώριζε· θὰ γινόμασταν δυὸς καὶ θὰ παύαμε νάμαστε ἐν αὐτοῖς καὶ ὃ ἴδιος ἄνθρωπος. Σώπαινε, λοιπόν, καρδιά μου· σώπαινε γιὰ νὰ σ' ἀκούω καλύτερα, ν' ἀκούω πιὸ καθαρὰ τοὺς παλμούς σου· ἂν μιλοῦσες, οἱ παλμοί σου θὰ ἔπαιναν νάναι οἱ δικοί μου.

*Ἐτσι μίλησε ὁ Ζαρατούστρας καὶ βγῆκε πάλι ἀπὸ τὴν σπηλιὰ του. Καὶ ὅπως εἶχε μπεῖ, ἐδῶ καὶ λίγα δευτερόλεπτα, γιὰ τελευταία φορά, ἔτσι βγῆκε τώρα γιὰ τελευταία φορά.

5

*Ἐδῶ καὶ κάμποση ὕρα, εἶχε ἀρχίσει νὰ χαράζει. Σὲ λίγο θάβγαινε ὁ ἥλιος. Μερικὰ σύγνεφα ποὺ εἶχαν ἀπομείνει στὸν οὐρανὸν βιάζονταν ν' ἀποσυρθοῦν. Σήμερα ὁ οὐρανὸς ἔπρεπε νάναι ὅλοκάθαρος.

Καὶ ὁ Ζαρατούστρας, κοιτάζοντας πέρα καὶ προσδιορίζοντας μὲ τὴν ματιὰ του τὸ σημεῖο ὅπου θάβγαινε ὁ ἥλιος, εἶπε (καὶ ὁ ἥλιος ἀρχιζει κιόλας νὰ βγαίνει) :

*Ω ἥλιε! Δικέ μοι ἥλιε! Εἶναι ἡ τελευταία φορά ποὺ ἀνατέλλεις μονάχα γιὰ μένα. Σὲ λίγο θὰ βρίσκομαι γιὰ πάντα στὶς πεδιάδες. Ἐκεῖ θ' ἀνατέλλεις γιὰ ὅλους μαζί, τουλάχιστον γιὰ δύος θάναι ξύπνιοι. Ἐγώ θάμαι πάντα ξύπνιος τὴν ὕρα ποὺ θὰ βγαίνεις. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ὄλλοι θάναι ξύπνιοι· κ' Ἰσως πολὺ πιὸ ξύπνιοι κι' ἀπὸ μένα, εἴτε γιατὶ θὰ πονοῦν πολὺ περισσότερο ἀπὸ μένα, εἴτε γιατὶ θάχουν περάσει μιὰ νύχτα πιὸ ἀνομηκι' ἀπὸ τὴν δική μου, εἴτε γιατὶ θὰ πρέπει νὰ πιάσουν νωρὶς δουλειά, μιὰ δουλειὰ γερή καὶ σωστή καὶ ὄχι σὰν κ' ἔκείνη ποὺ ἥταν ὁς τώρα ἡ δική μου.

Καὶ ὄλλοτε, ὅταν εἶχα συμπληρώσει δέκα χρόνια μοναξιᾶς στὴν κορυφὴ μου, σοῦ ἀνάγγειλα μιὰν αὔγῃ ὅτι ἀποφάσισα νὰ κατεβῶ στοὺς ἀνθρώπους. Τότε, ὅμως, ἡ ἀπόφασή μου ἦταν, κατεβαίνοντας, νὰ τοὺς διδάξω τί εἶναι ἀναγκαῖο γιὰ ν' ἀνεβοῦν παραπάνω ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους. Καὶ σκοπός μου ἦταν νὰ γυρίσω ξανὰ στὴν κορυφὴ μου, ὅπως καὶ ξαναγύρισα. Σήμερα, ἡ ἀπόφασή μου εἶναι νὰ κατεβῶ γιὰ πάντα· νὰ διδάξω, ἀλλὰ καὶ νὰ διδαχθῶ, νὰ πῶ καὶ ν' ἀκούσω τί εἶναι ἀναγκαῖο γιὰ νὰ βρεῖ ὁ

ἀνθρωπος τὸν ἑαυτό του ἢ τὸ διπλανό του, ὅπου κι' ἀν βρίσκεται ὁ ἑαυτός του ἢ διπλανός του, ποτὲ παραπάνω ἀπ' ὅπου βρίσκεται, ποτὲ ψηλότερα ἀπὸ κεῖ ὅπου φτάνει τὸ ἀνάστημά του· οὐσιώς, μάλιστα, πολὺ χαμηλότερα, γιατὶ ὁ ἄνθρωπος εἶν' εὐλύγιστος καὶ μπορεῖ καὶ σκύβει.

Μὴν παραχεινεύεσαι, δῶ γέλιε, ποὺ μιλάω σήμερα διαφορετικά. Βαρέθηκα νὰ μιλάω ὅπως μιλοῦσα. "Εχω ἀνάγκη ν' ἀλλάξω τὸν τόνο τῆς φωνῆς μου. 'Ακόμα καὶ ὁ ἀητός μου καὶ τὸ φίδι μου βαρέθηκαν ν' ἀκοῦνται τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια. Βαρέθηκαν, μάλιστα, καὶ νὰ πειθαρχοῦν σὲ μένα. "Οσο εἴμαι παραπάνω ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, πρέπει ὁ ἀητός νὰ μοῦ εἶναι πιστὸς καὶ πρέπει τὸ φίδι νὰ μοῦ εἶναι ἀφοσιωμένο. "Αν γίνω ἄνθρωπος σὰν ὅλους τοὺς ἀλλούς, ὁ ἀητός θὰ πετάξει ἐλεύθερος ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι μου καὶ τὸ φίδι θὰ κοιτάξει νὰ μὲ δαγκώσει. Καὶ τ' ἀγαπάω τὰ πιστά μου θηρία· θέλω ν' ἀφήσω τὸν ἀητὸν νὰ πετάξει ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι μου· καὶ θέλω ν' ἀφήσω τὸ καλό μου φίδι νὰ μὲ δαγκώσει. Καὶ δὲ θέλω πιὰ τὸ δυνατὸ λιοντάρι νὰ γλείφει τὰ δάκρυα ποὺ πέφτουν στὰ χέρια μου. Θέλω νὰ ξαναγίνει τὸ λιοντάρι ἀληθινὸ λιοντάρι· κι' ἀν βρεθῶ πλάι του χωρὶς νὰ τὸ θέλω, θέλω νὰ ὅρμήσει ἐπάνω μου γιὰ νὰ μὲ φάει.

"Ω γέλιε, δὲν πρέπει ν' ἀπορεῖς γιὰ ὅσα λέω. 'Εσύ ξέρεις ἀπ' ὅλα, ὅταν ξέρεις ὅτι δὲν ἔμουν ἐκεῖνος ποὺ ἔλεγα πώς είμαι. "Ελεγα ὅτι θὰ εἶχες βαρεθεῖ τὸ φῶς σου, ἀν δὲ φωτίζεις ἐμένα· ήξερα τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ μοῦ ἄρεσε νὰ λέω ψέματα. "Ηξερα δὲ τι ξέρω καὶ σήμερα· ήξερα καὶ ξέρω ὅτι, φωτίζοντας ἐμένα, μπορεῖ νὰ βαρεθεῖς τὸ φῶς σου, καὶ ὅτι μόνο τότε θάναι βέβαιο πώς δὲ θὰ βαρεθεῖς ποτὲ τὸ φῶς σου, δταν δὲ θὰ φωτίζεις πιὰ κανέναν! Τότε τὸ φῶς σου θάναι ὄλοκληρο δικό σου, θάχει μιὰ σχέση ἀπόλυτη μαζί σου· μόνο τότε θάσαι ἐσύ ὁ ἴδιος τὸ φῶς σου. 'Ακόμα καὶ τ' ἀστέρια — ὅλα τ' ἄλλα, ἔκτὸς ἀπὸ σένα, μεγάλο μου ἄστρο — θάναι τότε σκοτεινά. 'Ακόμα καὶ τὸ περίσσευμά σου θάναι προρισμένο μόνο γιὰ σένα. Θὰ ρθεῖ, ὅμως, ποτὲ ἥμέρα αὔτη; 'Ακόμα κι' ἀν πρόκειται νὰ ρθεῖ, δὲ θὰ μπορέσω νὰ τὴν ἴδω γιατὶ θάναι ἥμέρα ἀποκλειστικὰ δική σου.

"Ετσι μίλησε ὁ Ζαρατούστρας καὶ ἦταν ἔτοιμος ν' ἀποχωρίσθει γιὰ πάντα τὸν γέλιο τοῦ βουνοῦ του. Σκέφθηκε, ὅμως, ὅτι εἶχε νὰ τοῦ πεῖ ἀκόμα κάτι:

“Ω ήλιε! ’Εσύ πού τάχεις ὅλα ίδει, θὰ ξέρεις χωρὶς ἄλλο ποιὸς μ’ ἔχει πλάσει. ’Εγὼ δὲν τὸ ξέρω. ’Εγὼ ξέρω μονάχα ὅτι ἐμένα δὲ μ’ ἔπλασε ὁ Θεός. Ποιός, τάχα, μ’ ἔχει πλάσει ἐμένα; ”Αν θέλει ὁ Θεός νῶναι ὁ πλάστης μου, πρέπει ἀπλούστατα νὰ μὲ ξαναπλάσει. ’Εγὼ εἶμαι ἀποφασισμένος νὰ πάψω νῶμαι τὸ πλάσμα μιᾶς ἀμφίβολης ποιητικῆς φαντασίας. ”Αν δὲ μὲ ξαναπλάσει ὁ Θεός, δὲ θῶμαι πιὰ τὸ πλάσμα κανενός.

Καὶ πρόσθεσε ὁ Ζαρατούστρας: Τώρα, ήλιε, δὲ μπορῶ πιὰ νὰ σοῦ ἀπευθύνω τὸ λόγο ὃς ἵσος πρὸς ἵσον. ’Ανέβηκες πιὰ τόσο ποὺ ἔπαψες νὰ εἶσαι ὁ ήλιος ὁ δικός μου· τώρα εἶσαι ὁ ήλιος ὅλων τῶν ἀνθρώπων· τώρα φωτίζεις τὶς πεδιάδες, τὶς ἀγέλες καὶ τοὺς λίγους, τοὺς δίκαιους καὶ τοὺς ἀδίκους, τοὺς πάντες καὶ τὸν ἐναν. Ποιοί, ὅμως, εἶναι οἱ πάντες ὅταν λείπει ὁ ἕνας; Πρέπει νὰ κατεβῶ γρήγορα στὶς μεγάλες πεδιάδες γιὰ νὰ γίνουν οἱ πάντες στὸ ἀλήθεια οἱ πάντες. Τὸ ξέρουν, τάχα, ὅτι λείπω; Τὸ ξέρουν ὅτι, δίχως ἐμένα, δὲν ὑπάρχει σύνολο; Καὶ ἀν δὲν τὸ ξέρουν, τὸ χρειάζονται, τάχα, τὸ σύνολο; Εἴτε τὸ χρειάζονται εἴτε ὅχι, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τοὺς κάμω νὰ γίνουν σύνολο, νὰ γίνουν στὸ ἀλήθεια οἱ πάντες. Δὲ λέω πώς ὁ ἕνας ποὺ λείπει, δηλαδὴ ὁ ἑαυτός μου, εἶναι καλὰ καὶ σώνει ὁ πρῶτος μπορεῖ νῶμαι κι’ ὁ ἔσχατος. Άλλὰ καὶ ὁ ἔσχατος εἶναι ἀναγκαῖος γιὰ νὰ γίνουν οἱ πάντες στὸ ἀλήθεια οἱ πάντες.

6

”Οταν ἀρχισε ὁ Ζαρατούστρας νὰ κατεβαίνει ἀπὸ τὴν κορυφὴ του, ὅλοι οἱ ἀνεμοὶ ἔπαψαν ξαφνικὰ νὰ πνέουν. Κάτι σταμάτησε τὴν ἀναπνοὴ τοῦ σύμπαντος. Μὰ ήμουν, τάχα, τὸ σὸ δυνατός; — σκέφθηκε ὁ Ζαρατούστρας. ’Η σκέψη του, ὅμως, αὐτὴ δὲν πρόλαβε ν’ ἀναπτυχθεῖ μέσα του καὶ ν’ ἀνακόψει τὴν κάθιδό του· δὲν εἶχαν περάσει παρὰ λίγα δευτερόλεπτα — δευτερόλεπτα τοῦ χρόνου ἢ τῆς αἰώνιότητας — καὶ κάτι παράξενο σημειώθηκε. ’Ο ἀητὸς τοῦ Ζαρατούστρα ἀνοιξε τὰ φτερά του καὶ πέταξε ἐλεύθερος σὲ ὑψη πολὺ ἀνώτερα κι’ ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ Ζαρατούστρα· καὶ ξαφνικά, μὲ τὰ φτερὰ τοῦ ἀητοῦ ποὺ ἀνοιξαν, ξύπνησαν πάλι οἱ ἀνεμοὶ καὶ βούιξε ἡ ἀτμόσφαιρα. ’Ο Ζαρατούστρας τρόμαξε, ἀλλὰ καὶ χάρηκε. ”Οχι, δὲν ήμουν τόσο δυνατός ὅσο σκέφθηκα, εἴπε μέσα του ὁ Ζαρατούστρας, καὶ ὁ φοβερὸς πειρασμός, ποὺ τοῦ εἴπε ν’ ἀνακαλέσει τὴν κάθιδό του, νικήθηκε.

‘Ο τρόμος ἔκαμε τὸν Ζαρατούστρα νὰ νικήσει τὸν πειρασμό. Νικώντας τὸν πειρασμὸν ποὺ τοῦ εἶπε πώς εἶναι ὑπεράνθρωπη ἡ δύναμή του, ἔδειξε τὴ δύναμη τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου. Κι’ αὐτὸ τῇταν ἔνα μεγάλο σημεῖο γιὰ τὸν Ζαρατούστρα, τῇταν μιὰ ἀποκάλυψη· τὴ στιγμὴ ἐκείνη ἀποκαλύφθηκε στὰ μάτια τοῦ Ζαρατούστρα ὁ ἑαυτός του· ὅχι ὁ μοναδικὸς ἑαυτός του, ἀλλὰ ὁ κἀθε ἄνθρωπος μέσα του.

Εἶμαι, τάχα, ὁ κἀθε ἄνθρωπος; — ρώτησε ὁ Ζαρατούστρας τὴν καρδιὰ του. ‘Αν εἶμαι ὁ κἀθε ἄνθρωπος, τότε εἶμαι Ἰσως κ’ ἔγὼ ἔνα πλάσμα τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἡ καρδιὰ τοῦ Ζαρατούστρα χάρηκε ἀκούγοντας τὰ λόγια αὐτά. Τὴ χαρά της, ὅμως, τὴν ἔκρυψε ἀπὸ τὸν Ζαρατούστρα. Δὲν ἔπρεπε ὁ Ζαρατούστρας νὰ καταλάβει ὅτι ἡ καρδιὰ του ἀρχισε νὰ χαίρεται· ὅσο κι’ ἀν παιδευόταν ἡ ἴδια παιδεύοντάς του, νόμισε πώς ἔπρεπε — γιὰ τὸ καλό του — νὰ τὸν παιδέψει. Ἡ καρδιὰ τοῦ Ζαρατούστρα ἤξερε ὅτι ὁ μεγάλος δάσκαλος τῆς βεβαιότητας (τῆς ἔστω προσποιητῆς βεβαιότητας) ἔπρεπε νὰ περάσει ἀπὸ τὶς πιὸ μεγάλες καὶ ἀπροσποίητες ἀμφιβολίες. Οἱ βεβαιότητες τὸν εἶχαν πάει μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεό. Οἱ μεγάλες ἀμφιβολίες μποροῦσαν Ἰσως νὰ τὸν ὀδηγήσουν στὸ Θεό.

‘Ἡ καρδιὰ τοῦ Ζαρατούστρα δὲν ἤξερε ἀκόμα, ἀν θάταν σωστὸ καὶ χρήσιμο νὰ ὀδηγηθεῖ ὁ Ζαρατούστρας στὸ Θεό. ‘Ωστόσο, ἤξερε ἐν α πρᾶγμα, κι’ αὐτὸ τοῦξερε καλά: ὅτι δὲν ἔπρεπε ὁ Ζαρατούστρας νὰ ἔξακολουθήσει νὰ ζεῖ ὅπως ζοῦσε. ‘Ἡ αἰωνιότητα τοῦ Ζαρατούστρα εἶχε καταντήσει πνιγηρή καὶ ἀνιαρή. ‘Ο Ζαρατούστρας χρειαζόταν τὸν καθαρὸ καὶ δροσερὸ ἀέρα τοῦ χρόνου. ‘Ἡ αἰωνιότητα τοῦ Ζαρατούστρα, ἔστω καὶ ὡς αἰωνιότητα τῆς ἀένατης ἐπιστροφῆς, τῇταν φοβερὰ ἀκίνητη. ‘Ο ἀπλὸς χρόνος, ποὺ τοῦ εἶχε λείψει τοῦ Ζαρατούστρα, θὰ τὸν ὀδηγοῦσε Ἰσως σὲ μιὰν ἄλλη αἰωνιότητα· ἀν ὅχι καλύτερη, τούλαχιστον ἀλλιώτικη. Μπορεῖ, βέβαια, ὁ ἀπλὸς χρόνος ποὺ κυριαρχεῖ στὶς πεδιάδες νάναι ἀσήμαντος· ἀλλὰ ποιὸς ξέρει, μπορεῖ νάναι ἀσήμαντος γιὰ νὰ κάνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ σκέπτονται κάτι ἄλλο. ‘Ἡ φευγαλέα καὶ ἀσήμαντη στιγμὴ τοῦ ἀπλοῦ καὶ κοινοῦ χρόνου μπορεῖ νάναι ὁ πιὸ μεγάλος δείκτης.

Γιατί ὅχι; — εἶπε ὁ Ζαρατούστρας ποὺ μάντεψε ὅσα ἔνιωθε ἡ καρδιὰ του· ἡ μεγάλη καὶ σημαντικὴ στιγμὴ ποὺ ζοῦσα ἀδιάκοπα στὴν κορυφή μου μούδειχνε μόνο τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό της.

δόσο κι' ἄν ἦταν μεγάλη καὶ σημαντική, ἦταν μονότονη καὶ τὴ βαρέθηκα· ὅς πάω ἐπιτέλους νὰ βρῶ τὶς μικρὲς καὶ ἀσήμαντες στιγμὲς ποὺ δὲν περιέχουν τὰ πάντα μέσα τους καὶ ποὺ ἡ στενή τους διάρκεια πάει τὸ νοῦ σου σὲ κάτι ἄλλο ποὺ είναι μακριά, πολὺ μακριά, σὲ κάτι τὸ ἄφταστο καὶ πάντα πιὸ μεγάλο ἀπὸ κεῖνο ποὺ ζεῖς.

Τέτοια λόγια εἶπε ὁ Ζαρατούστρας στὸν ἑαυτό του, ὅταν παράτησε δριστικὰ τὴν κορυφὴ καὶ τὴ σπηλιά του.

Μ Ε Ρ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο

‘Ο Ζαρατούστρας ἔγκαταλείπει τὸ βουνό του

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

1

‘Ο Ζαρατούστρας κατέβαινε· ὅλο καὶ κατέβαινε περισσότερο. Γιὰ πρώτη φορὰ ἔνιωθε τὴν κάθιδο σὰν κάτι ποὺ τὸν ἀλάφρωνε. ‘Ο ἀέρας γινόταν ὅλο καὶ πυκνότερος, ὅλο καὶ πιὸ βαρύς· ὥστόσο, ἡ καρδιά του γινόταν ἐλαφρότερη· ἔτσι, τὸ σῶμα του σήκωνε εύκολότερα πιὰ τὴν καρδιά του.

Ἐκεῖ ποὺ κατέβαινε, σκέφθηκε κάτι ὁ Ζαρατούστρας· καὶ σταμάτησε μιὰ στιγμή. Σκέφθηκε νὰ κοιτάξει πίσω του, δηλαδὴ ψηλά, καὶ νὰ ρίξει ξανὰ μιὰ ματιὰ στὴν κορυφὴ του. Καὶ κοιτάξει πίσω του, δηλαδὴ ψηλά· καὶ τότε ἀντίκρυσε κάτι τὸ ἀπίστευτο· εἶδε τὸ βουνό του, ἀλλὰ δὲν εἶδε πιὰ τὴν κορυφὴ· τὸ βουνὸ ἦταν ἐκεῖ, μπροστά του, καὶ τοῦβλεπε δλόκληρο, ἀπὸ πάνω ὅς κάτω· ἡ κορυφὴ, ὅμως, εἶχε λείψει. Τὸ βουνό του ἦταν χωρὶς καμμιὰ κορυφὴ.

Καὶ εἶπε ὁ Ζαρατούστρας μέσα του: Αὐτὸς εἶναι περίεργο. Ποῦ βρίσκεται ἡ κορυφὴ τοῦ βουνοῦ μου; Πῶς μπορεῖ νὰ ὑπάρχει βουνὸ χωρὶς κορυφὴ; Ἔγὼ δὲν τὴν πῆρα μαζί μου. Μήπως τὴν πῆρε μαζί του ὁ ἀητός μου κ' ἔφυγε; “Αν τὴν πῆρε ὁ ἀητός μαζί του, θὰ πῆρε τὴν κορυφὴ χωρὶς τὸ βουνό. Πῶς, ὅμως, μπορεῖ νὰ ὑπάρχει κορυφὴ χωρὶς βουνό; Πολὺ περίεργα εἶναι

ὅσα βλέπω μπροστά μου· κι' ἀκόμα πιὸ περίεργα ὅσα δὲ ν βλέπω.

Καὶ κοίταξε ὁ Ζαρατούστρας καλύτερα· καὶ προσπάθησε νὰ
ἰδεῖ καὶ ὅσα δὲ ν ἔβλεπε. Ἐλλὰ καὶ σὲ ὅσα δὲ ν ἔβλεπε δὲ ν
εἶδε πιὰ τὴν κορυφὴν του. Ἡ κορυφὴ του εἶχε χαθεῖ. Καὶ τὸ βουνό,
ἄν καὶ τόβλεπε ὀλόκληρο, ἥταν βουνὸ χωρὶς κορυφήν.

Μήπως τὸ βουνό μου δὲν εἶχε ποτέ του κορυφή; — σκέφθηκε
ὁ Ζαρατούστρας· μήπως δὲν ἦταν καν βουνό; Μήπως δὲν κα-
τεβαίνω καν ἀπὸ βουνὸ τὴν ὡρα τούτη; ‘Ωστόσο, κατεβαίνω·
εἴναι πάνω ἀπὸ τρεῖς ὥρες ποὺ κατηφορίζω· λίγο ὕστερ’ ἀπὸ
τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἥλιου ἄρχισα νὰ κατηφορίζω· ἐνῶ δὲν ἦλιος
ἀνεβαίνει — σὲ δυό-τρεῖς ὥρες θάναι μεσημέρι — ἐγὼ κατε-
βαίνω... κατεβαίνω... Τί μπορεῖ, λοιπόν, νὰ συμβαίνει; Μήπως
μὲ ἀπατοῦν οἱ αἰσθήσεις μου καὶ βαδίζω τόσες ὥρες σὲ ἴσωμα;
Μήπως τὸ βουνό μου ἦταν ἀνύπαρκτο; Μήπως ἥμουν ἐγὼ δὲ
ἴδιος ἀνύπαρκτος, καὶ ἄρχισα νὰ ὑπάρχω μόνο τώρα ποὺ ὑπο-
ψιάζομαι πώς ἥμουν ἀνύπαρκτος;

Καὶ ὁ Ζαρατούστρας ἔξακολούθησε νὰ κατεβαίνει ἀπὸ τὸ
βουνό, ἄν καὶ ἄρχισε νὰ μὴν ξέρει ἄν τὸ βουνὸ ἦταν στ' ἄλή-
θεια βουνό. Κ' ἔξακολούθησε νὰ κατεβαίνει ὁ Ζαρατούστρας,
ἄν καὶ ἄρχισε πιὰ νὰ μὴν ξέρει ἄν ἦταν στ' ἄλήθεια ὑπαρκτὸς
ἔκεινος ποὺ κατέβαινε.

2

Ξαφνικά, ἐκεῖ ποὺ κατέβαινε ὁ Ζαρατούστρας, βλέπει μπρο-
στά του δυὸ βασιλιάδες μὲ τὶς κορῶνες στὰ κεφάλια τους· πίσω
τους ἀκολουθοῦσε, ξεσαμάρωτος κ' ἐλεύθερος ἀπὸ κάθε φορτίο,
ένας γάϊδαρος. Οἱ βασιλιάδες βάδιζαν μὲ δυσκολία· τοὺς βάραιναν
οἱ κορῶνες τους. Ὁ γάϊδαρος πηδοῦσε ἀπὸ πίσω τους μὲ ἀνεση·
ἦταν ἐλεύθερος καὶ τίποτε δὲν τὸν βάραινε.

Πῶς βρίσκονται αὐτοὶ στὸ δρόμο μου; — σκέφθηκε ὁ Ζα-
ρατούστρας· καὶ κατεβαίνουν, ὅπως βλέπω, ἀπὸ τὸ βουνό μου,
ἀπὸ τὴν κορυφὴν μου. Τί ζητοῦσαν στὴν κορυφὴν μου;

Αὐτὰ τὰ λόγια εἶπε ὁ Ζαρατούστρας μέσα του. Κ' ἐκεῖ ποὺ
ἀποροῦσε — καὶ ἡ ἀπορία του ἦρεμη, τοῦ ἦταν σχεδὸν
ἀδιάφορη — θυμήθηκε κάτι. “Ως τὴ στιγμὴ αὐτή, κι' ἀπὸ τὴ
στιγμὴ ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ τὴ σπηλιά του κατεβαίνοντας, εἶχε
ξεχάσει τὴ μνήμη του. Ποιὰ εἶσαι ἐσύ, ὃ μνήμη; — εἶπε ὁ Ζαρα-
τούστρας μέσα του· κάπου σὲ γνώρισα, ὀλλὰ καὶ κάπου σ'

„χασα· τί θές καὶ ξαναγυρίζεις κοντά μου ; Μὲ τὴ συντροφιὰ σου φοβᾶμαι ὅτι θάμαι ἀκόμα πιὸ μόνος ἀπ’ ὅτι ἔμουν· ἡ μοναξιὰ δίχως μνήμη εἶν’ εὔκολώτερη ἀπὸ τὴ μοναξιὰ ποὺ τὴ συντροφεύει ἡ μνήμη. „Ας εἶναι· τώρα εἶναι πιὰ ἀδύνατο νὰ σὲ ἀποφύγω. „Αν δὲν πρόβαλλαν μπροστά μου γνωστὰ πρόσωπα — οἱ δυὸς βασιλιάδες καὶ ὁ γαῖδαρος — θὰ σὲ εἶχα γιὰ πάντα πιὰ δυὸς βασιλιάδων καὶ τὴ μνήμη. Τὰ πρόσωπα τοῦ γαῖδάρου πνοῦσε ποτὲ μέσα μου τὴ μνήμη. Τὰ πρόσωπα τοῦ γαῖδάρου καὶ τῶν δυὸς βασιλιάδων ξύπνησαν ξανὰ τὴ μνήμη μέσα μου· καὶ τώρα ζύγινε πάλι ἡ μνήμη ἀναπτόφευκτη.

καὶ τώρα εγίνε πάλι ή μητρή Αναστάτωσις.
Καὶ θυμήθηκε ὁ Ζαρατούστρας ὅσα εἶχαν συμβεῖ τὴν προηγούμενη μέρα καὶ τὴν νύχτα. Πιὸ πίσω ἀπὸ τὴν προηγούμενη μέρα δὲ χρειάστηκε τὴν στιγμὴν ἐκείνη νὰ πάει ἡ μνήμη του. Θυμήθηκε, λοιπόν, ὁ Ζαρατούστρας ὅτι, ἀνεβαίνοντας χτές στὸ βουνό του καὶ περνώντας μέσ' ἀπὸ τὰ δάση του ποὺ μὲ τὴ δικῆ του παρθενιάλια εἶχαν γίνει ἀκόμα πιὸ παρθένα, σκόνταψε πάνω σὲ μερικοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἀπρόσκλητοι εἶχαν ξεκινήσει γιὰ νὰ τὸν βροῦν· καὶ θυμήθηκε ὅτι, ἂν καὶ τοὺς βρῆκε ν' ἀνεβαίνουν ἀπρόσκλητοι, τοὺς προσκάλεσε στὸ τέλος κι' ὁ ἕδιος ν' ἀνεβοῦν στὴ σπηλιά του. Θυμήθηκε τοὺς δυὸ βασιλιάδες καὶ τὸ γάϊδαρό τους, τὸ γέρο - μάγο, τὸν πιὸ ἄσχημο ἀνθρωπό τοῦ κόσμου, τὸν τελευταῖο Πάπα, τὸν ἐθελοντὴ ζητιάνο, τὸν εὔσυνείδητο ἔργάτη τοῦ πνεύματος, τὸ θλιμμένο μάντη. Θυμήθηκε καὶ τὸν ἵσκιο του ποὺ κι' αὐτὸν ἀναγκάστηκε ὁ Ζαρατούστρας στὸ τέλος νὰ τὸν προσκαλέσει νὰ πάει μαζί του. Καὶ θυμήθηκε ὁ Ζαρατούστρας καὶ τὴν προσφώνηση ποὺ τοὺς ἔκαμε ὅταν τοὺς βρῆκε συγκεντρωμένους στὴ σπηλιά του, καθὼς καὶ τὴν ἔξοχη διδασκαλία ποὺ μόνο σὲ τέτοιους ἀνώτερους ἀνθρώπους ἀξιζε νὰ τὴν ἀπευθύνει. Θυμήθηκε, ὅμως, καὶ τὴν ἀπογοήτευση ποὺ τὸν ἔπιασε, ὅταν τοὺς βρῆκε νάχουν ξαναγίνει εὔσεβεῖς, νὰ ψέλνουν μὲ κατάνυξη προσκυνῶντας γιὰ θεότα γάϊδαρο. Καὶ θυμήθηκε, ἔπισης, ὅτι τὰ μεσάνυχτα εἶχε καταφέρει νὰ τοὺς κάνει ὅλους, ἀκόμα καὶ τὸ γάϊδαρο, νὰ σωπάσουν καὶ νὰ κρεμαστοῦν ἀπὸ τὰ χεῖλη του· καὶ τὰ χεῖλη του εἶπαν τότε τὸ τραγοῦδι τῆς νύχτας ποὺ τέλειωνε μὲ ὅσα τοῦ εἶχαν ψιθυρίσει μυστικὰ στ' αὐτὶ τὰ βαθειάλια μεσάνυχτα. Στὸ τέλος θυμήθηκε ὁ Ζαρατούστρας ὅτι, ὕστερ' ἀπὸ τὴν περίεργη αὔτη νύχτα, σήμερα τὸ πρωΐ, λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ πρωΐ, δηλαδὴ πρὶν

βγει ὁ ἥλιος, οἱ ἀνώτεροι ἄνθρωποι (ὅλοι ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γάιδαρο) τρόμαξαν τόσο ἀπὸ τὸ λιοντάρι του ποὺ τόσκασαν κὶ ἔξαφανίστηκαν. Καὶ τώρα, σὰν ὄπισθιφυλακὴ τῆς ἀτακτῆς φυγῆς, βρίσκει μπροστά του τοὺς δυὸς βασιλιάδες, τὸν ἕναν στὰ δεξιὰ καὶ τὸν ἄλλον στ' ἀριστερὰ ἐκείνου ποὺ ἦταν δεξιά. Τοὺς βάραιναν πολὺ οἱ κορῶνες τους, κ' ἔτσι ἔμειναν οἱ βασιλιάδες τελευταῖοι· καὶ πίσω τους, χοροπηδώντας ἀξένιαστα, ἀκολουθοῦσε ὁ γάιδαρος φυλάγοντας τὰ νῶτα τους.

3

Νά πού ταιριάζει ἡ κορώνα στὸ κεφάλι σας κι' ὅταν ἀκόμα εἶστε οἱ ἔσχατοι, εἶπε ὁ Ζαρατούστρας μὲ χαμηλωμένη φωνῇ καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι δὲ θὰ τὸν ἀκουγαν. Οἱ δυὸς βασιλιάδες, ὅμως, γύρισαν ἀμέσως τὰ κεφάλια τους πρὸς τὸ μέρος του. Πῶς κατάφεραν ν' ἀκούσουν τὴ φωνή μου; — σκέφθηκε ὁ Ζαρατούστρας· μίλησα τόσο σιγά.

‘Ο Ζαρατούστρας δὲν ἤξερε, οὔτε μποροῦσε νὰ φαντασθεῖ, ὅτι οἱ δυὸς βασιλιάδες χρησιμοποιοῦσαν, στὴν ἀνάγκη, τὰ μεγάλα αὐτιὰ τοῦ γαϊδάρου τους, κ' ἔτσι ἀκουγαν ὅσα ἄλλοι δὲ θὰ μποροῦσαν ποτὲ ν' ἀκούσουν.

Δὲν περιμέναμε ὅτι θὰ σοῦ στοίχιζε τόσο ἡ ἀπουσία μας κι' ὅτι θὰ μᾶς ἔπαιρνες ἀπὸ πίσω, εἶπε ὁ ἔνας ἀπὸ τοὺς δυὸς βασιλιάδες, ἐκείνος πού, τώρα ποὺ ἔκαμαν μεταβολὴ γιὰ ν' ἀντικρύσουν τὸν Ζαρατούστρα, βρέθηκε ἀριστερὰ ἀπὸ τὸν ἄλλον ποὺ ἦταν ὃς τώρα ἀριστερὰ του.

Καὶ ποιὸς σᾶς εἶπε ὅτι σᾶς πῆρα ἀπὸ πίσω; — ρωτάει ὁ Ζαρατούστρας.

‘Εσὺ εἶσαι ὁ ὄπισω μας ἐρχόμενος· ἔμεῖς πηγαίναμε μπροστά, ἀπαντάει ὁ ἄλλος βασιλιάς.

Κι' αὐτὸ μᾶς εὐχαριστεῖ πολύ, γιατὶ ἔτσι δὲν εἴμαστε πιὰ οἱ τελευταῖοι, πρόσθεσε ὁ βασιλιάς ποὺ ἦταν τώρα ἀριστερά.

Γιατὶ νὰ σᾶς εὐχαριστεῖ; — λέει ὁ Ζαρατούστρας· οἱ τελευταῖοι σὲ ώρα φυγῆς εἶναι οἱ πιὸ γενναῖοι.

‘Αναγκαστήκαμε νάμαστε οἱ τελευταῖοι — λέει ὁ βασιλιάς ποὺ ἦταν τώρα δεξιά — μόνο καὶ μόνο γιατὶ δὲ μπορούσαμε νὰ τρέξουμε περισσότερο· μᾶς βάραιναν πολὺ οἱ κορῶνες μας.

Καὶ γιατὶ δὲν τὶς πετούσατε; — ρωτάει ὁ Ζαρατούστρας.

Οἱ δυὸς βασιλιάδες κοιτάχτηκαν μεταξύ τους, ἀνταλλάσ-